

Élet, 1958. augusztus 1. Lásd Erdős Katalin személyes beszámolóját, YIVO, 771/3216.

54. A Szegedtől északkeletre fekvő Békés megyei városnak, Orosházának 1941-ben 579 fős zsidó közössége volt, mely a város lakosságának 2,1%-át képviselte. Mivel sok deportált Strasshofba került, ahol sokan életben maradtak, a hitközségnek 1946-ban még mindig 381 tagja volt. 1949-re a zsidók száma 328-ra csökkent. Ebben az évben Nádas Géza és Platschek Lajos voltak a vezetőik. A hitközség még 1957-ben is működött, ekkor Guttmann Zsigmond rabbi lelki vezetése alatt. *Zsidó Világkongresszus*, 4. sz. (1947. április 15.), 4–5.; 13–14. sz. (1949. május), 17.; *Új Élet*, 1957. június.

55. Lásd a május 17-én kelt 3596/1944. sz. jelentést, amelyet Ferenczy Bélának, Csanád-Arad-Torontál vármegye alispánjának küldött a Mezőkovácsházi járás főszolgabírája. A mezőkovácsházi és magyarbánhegyesi gettók túlzásúfoltságáról, amely járvánnyal fenyegette az illető települések lakóit, június 13-án értesítették az alispánt. CSML, csanádi alispáni i. 7979/1944.

56. Lévai, *Szürke könyv, i. m.*, 105–106. o. Ferenczy 1944. június 29-i jelentésében csak annyit írt, hogy: „Kellően nem ellenőrzött adatok merültek fel arra nézve, hogy a zsidók érdekeit szolgálták...” *Az Endre-Baky-járass-per*. Szerk.: Karsai László és Molnár Judit, Cserépfalvi, Bp., 1994, 519. o.

57. *Pinkas ha'kehilot*, 180–182. o. Lásd még a 6. függelék, és *Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. Iratok a Békés megyei levéltárból*. Magyar Auschwitz Alapítvány, Bp., 1994.

58. 1941-ben Debrecennek 9142 fős zsidó lakossága volt, mely a város összlakosságának 7,3%-át képviselte. Az 1944. őszi szovjet offenzíva után a felszabadított Debrecen lett a székhelye a Dálnoki Miklós Béla vezette demokratikus Ideiglenes Nemzeti Kormánynak (1944. november) és az első Nemzetgyűlésnek. Az első néhány ezer kiszabadított zsidó szintén Debrecenbe menekült. Legtöbbjük korábban munkaszolgálatos volt, bujkálásból jött elő vagy Romániából érkezett, ahol menedéket talált. A visszatérő zsidók itt alakították meg a Magyarországi Zsidók Szövetségét Leitner Jenő vezetése alatt, akit felkérték, hogy legyen tagja a Nemzetgyűlésnek is. 1946-ban a városnak 4641 főnyi zsidó lakossága volt, mely az összlakosság 3,6%-át képviselte. 1949-ben volt egy *status quo* és egy ortodox gyülekezetük, melyeket Csengeri Leó, illetve Schreiber Jakab vezetett. A 6000 debreceni mártír emlékművét 1959 júliusában avatták fel a zsidó temetőben a Monostorpályi úton. A hitközségnek akkor már 1000-nél kevesebb tagja volt, és dr. Kulcsár Imre vezetése alatt állt. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 146., 416–417. o.; *Zsidó Világkongresszus*, 4. sz. (1947. április 15.), 23.; 13–14. sz. (1949. május), 10., 24., 25.; *Új Élet*, 1959. augusztus 1. Debrecen és a szomszédos települések – Balmazújváros, Derecske, Hajdúnánás, Hajdúsámson, Konyár, Mikepércs, Téglás és Vámspércs – zsidó hitközségeinek részletes történetét lásd Gonda, *A debreceni zsidók száz éve, i. m.*, magyar és héber nyelven.

Azoknak a zsidóknak a nevei, akiket Balmazújvárosban, Egyeken, Földesen, Hajdúböszörményben, Hajdúdorogon, Hajdúhadházon, Hajdúnánáson, Józsan, Kabán, Mikepércsen, Nádudvaron, Nagycserén, Püspökladányban, Tetétlenben, Tégláson, Tiszacsegén és Vámspércsen fogdostak össze, megtalálhatók a Gavriel Bar-Shaked összeállította kiadványban: *Nevek. A Hajdú megyéből kiűzött zsidók nevei*. Yad Vashem, Jerusalem, 1991. Lásd továbbá Halmos Sándornak a 17. fejezet 104. jegyzetében idézett kéziratát, és *Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. Iratok a Hajdú-Bihar megyei levéltárból*. Magyar Auschwitz Alapítvány, Bp., 1994.

59. A háború után Szabót egy debreceni bíróság kötél általi halálra ítélte. *Memor. Magyarország 1944*. Szerk.: Gáti Ödön stb., Kossuth, Bp., 1975, 50–52. o.